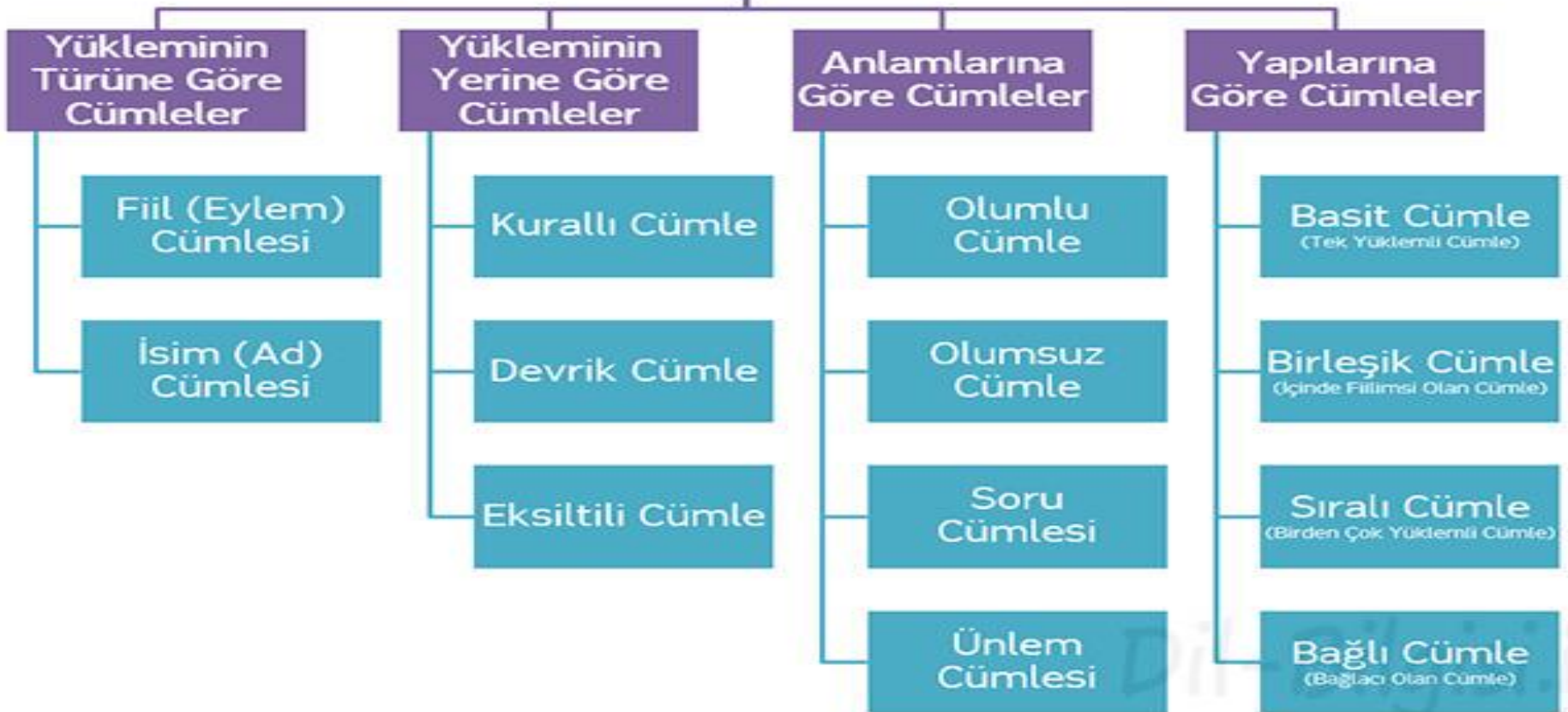

CÜMLE ÇEŞİTLERİ

CÜMLE ÇEŞİTLERİ(TÜRLERİ)

A-YÜKLEMİNİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER

1-FİİL CÜMLESİ:

2-İSİM(AD) CÜMLESİ:

Fiil cümlesi, yüklemi haber/dilek kipleri ve şahıs eklerinden herhangi biri ile çekimlenmiş olan cümlelerdir.

Nasıl Bulunur?

1-Cümlenin yüklemi tespit edilir.

2-Fiiller “-mek, -mak” mastar ekini alabilen sözcükler olduklarından cümlenin yüklemine bu mastar eklerinden uygun olanı getirilip yüklem fiil olup olmadığı tespit edilir.

3-Ayrıca sözcükte kip eki ve şahıs eki var mı yok mu buna bakılarak da cümlenin fiil cümlesi olup olmadığı görülebilir.

Örnekler: Aşağıdaki cümlelerde koyu yazılanlar yüklemidir.

>Tezgahtaki çatlak kavunları daha ucuza almak **istedik**.

>Kendine harika bir yol arkadaşı **bulmuşsun!**

>Yarını düşlerken bugünden olabileceğimi tahmin **etmemiştim**.

>Yolun karşısındaki kaldırıma **uzaniverdim**.

>Kimse burada olan biteni **açıklayamamıştı**.

>Spor yaparak belinizi bir beden **inceltebilirsiniz**.

>Hayalini gerçekleştirmek için **gecesini gündüzüne katıyor**.

UYARI: Yüklemine göre cümle çeşitleri konusunda düşünülen en büyük yanlış, cümlenin devrik olabileceğini unutup, cümlenin tamamını okumadan sondaki sözcüğe bakarak değerlendirme yapılmasıdır.

Örnekler:

Yalnız **kalabilirsin** bu şehrin en kalabalık sokağında.

Hiçbir şeyden **korkmazdı** karanlıktan korktuğu kadar.

Tüm bildiklerini onunla **paylaştı** hiç tereddüt etmeden.

UYARI: Fiilimsilerin yüklem olduğu cümleler fiil cümlesi değil, isim cümlesi olarak kabul edilir. Çünkü eylemsiler; fiile benzeyen, fakat fiilden isim yapma ekleri olarak artık “isim” soylu olan sözcüklerdir.

Eylemsiler, ek fiil (idi, imiş, ise, dir) eklerini olarak cümlede yüklem görevini üstlenebilirler.

Örnekler:

> En büyük hayali biriktirdiği para ile dünyayı dolaşmaktı. (İsim fiil)

Dolaşmak: İsim fiil eki (-mak) almış eylemsi

Dolaşmak idi: Ek fiilin görülen geçmiş zaman ekini (idi) olarak yüklem olmuş.

>Annesiyle tartışları tek konu, ilaçları zamanında içmeyişiydi. (İsim fiil)

>En çok yanılan, az kitap okuyup çok söz söyleyendir. (Sıfat fiil)

>Bana olan sevgisi ölürcesineymiş. (Zarf fiil)

UYARI: Bir sözcüğün isim mi, fiil mi olduğunu anlamak için, o sözcüğün yapım eki almış son hâline bakmalıyız. Yoksa yanılabiliriz.

Örnek

» Ava giden **avlanır**.

cümlesinde yüklem “avlanır” sözüdür. Biz sözcüğün köküne (av) değil, yapım eki almış son hâline bakıyoruz: “avlan-“. Bu son hâline mastar ekini getirebildiğimize göre, demek ki sözcük fiildir. Cümle de fiil cümlesidir.

***İsim cümlesi**, isim veya isim soylu sözcüklerin “idi, imiş, ise veya dir” ek fiillerini alarak yüklem görevini üstlenmiş cümlelerdir.

Nasıl Bulunur?

1-Tıpkı fiil cümlesinde olduğu gibi cümlenin yüklemi tespit edilir.

2- İsimler “-mek, -mak” mastar ekini alamayan sözcükler olduklarından fiillerden bu yönüyle ayrılırlar. 3- Yüklemi isim veya isim soylu olan sözcükte mutlaka ek fiil bulunur (Ek fiilin geniş zamanı “dir” bazen düşebilir, Ahmet çalışkandır. – Ahmet çalışkan. gibi).

*****Yüklem; isim ve isim soylu sayılan sıfat, zamir, edat, fiilimsi, isim ve sıfat tamlamaları gibi sözcüklerden meydana geldiğinde cümle yüklemine göre “isim cümlesi” sayılmaktadır.**

Örnekler:Aşağıdaki cümlelerde koyu yazılanlar yüklemidir.

>Seninle görüşmemizi sağlayan kişi **Hasan’dır**. (özel isim)

>Bu beton yığınında bize nefes veren tek şey **ağaçlardı**. (cins isim)

>Karşı rakip, **geçen senenin en başarılı takımımı**. (topluluk ismi)

>Doğum günüm için yaptığın pasta çok **lezzetliydi**. (sıfat)

>Yıllardır üzerine titreyerek çizdiği resim **buymuş**. (işaret zamiri)

>Hayatımda aldığım en değerli hediye **sendin** bana. (kişi zamiri)

>O, **fikirleriyle herkesi etkileyebilen biridir**. (belgisiz zamir)

>**Kimdi** bu yolu kapatan? **Neydi** derdi? (soru zamiri)

>Sana edebileceğim yardım buraya **kadarmış**. (edat)

UYARI: İsim cümlelerini bulurken sesteş (eş sesli) sözcüklere dikkat etmemiz gerekir. Sesteş sözcükler yazılışları aynı olduğu hâlde anlamca farklı sözcüklerdir. Bu sözcüklerden biri isim, biri fiil olabilir. Bunu anlamak için de cümlenin dikkatlice okunması gerekir.

Örnek

» Artık vakit çok **geç**.

cümlesindeki “geç” sözcüğü “erken” karşıtı isim soylu bir sözcüktür. Öyleyse bu cümle isim cümlesidir.

» Köprüden sen de **geç**.

cümlesindeki “geç” sözcüğü ise “bir yerden başka bir yere gitmek” anlamında bir fiildir. Demek ki bu cümle, yüklemine göre fiil cümlesidir

B-YÜKLEMİNİN YERİNE GÖRE CÜMLELER(ÖGE DİZİLİŞİNE/SÖZ DİZİMİNE GÖRE CÜMLELER)

1-KURALLI (DÜZ) CÜMLE:

2-DEVİRİK CÜMLE:

3. EKSİLTİLİ CÜMLE

*Yüklemi sonda olan cümlelere "kurallı cümle" ya da diğer bir ifadeyle "düz cümle" denilmektedir.

Örnekler: Aşağıdaki cümlelerde koyu yazılanlar yüklemdir.

- » Bu filmi daha önce **izlemiştim**.
- cümlesinde "izlemiştim" yüklemidir ve cümlenin sonunda yer almıştır. Cümle, yüklem sonda olduğu için kurallıdır.
- » Bu sabah çok erken **kalktım**.
- » Sınavlarımız haftaya **başlayacak**.
- » Kitap okumayı çok **severim**.
- » Masasının üzerindeki bütün kitapları rafa **kaldırdı**.
- » Bir gün hayallerine ulaşacağına **inanıyorum**.
- » Onun yalnızlığına yürek **dayanamaz**.
- » Saçlarımı her gün farklı şekilde taramaktan **keyif alıyorum**.
- » Leyla, **gecenin en zarif isimlerindendi**.

Bu cümlelerin tamamında yüklem cümlenin sonundadır. Bu yüzden bu cümleler kurallı cümlelerdir.

UYARI:Öğelerinin dizilişine göre cümleleri bulurken dikkat etmemiz gereken nokta "yüklem" in belirlenmesidir. Çünkü böyle bir isimlendirme tamamen yüklem yerinin belirlenmesi ile ilgilidir. Cümlede yüklemi yanlış belirlersek bulacağımız sonuç da yanlış olacaktır.

Örnek

- » Sizi arayan **bendim**.
- cümlesinde yüklem "arayan" sözcüğü değildir. Çünkü yüklem çekimli unsurdan oluşur. Yukarıdaki cümlede "ben" zamiri ek eylemin geçmiş zamanı ile çekimlenerek yüklem olmuştur. Öyleyse bu, kurallı cümledir.
- » İş **insanın aynasıdır**.
- cümlesinde yüklem "aynasıdır" sözcüğü değildir. Çünkü burada "insanın aynası" isim tamlamasıdır. Ek eylemin geniş zamanı ile çekimlenerek yüklem olmuştur. Öyleyse yüklem sonda olduğuna göre cümle kurallıdır.

*Yüklemi sonda olmayan cümlelere devrik cümle denir.

*Bu tür cümlelerde yüklem cümlenin başında, ortasında (sonu hariç), herhangi bir yerinde bulunabilir.

Örnekler: Aşağıdaki cümlelerde koyu yazılanlar yüklemdir.

- » Göçebeler buraya **kurarmış** çadırlarını.
 - cümlesinde yüklem "kurarmış" sözcüğüdür. Bu sözcük görüldüğü gibi, cümlenin sonunda değildir. Yüklem sonda olmadığı için bu cümle yüklem için yerine göre devrik cümledir.
 - » **Açılan bir gülsün** sen.
 - cümlesinde yüklem "açılan bir gülsün" sözleridir. Bu sözler cümlenin başında kullanılmıştır. Öyleyse bu, yüklem için yerine göre devrik cümledir.
 - » **Hoyrattır** bu akşamüstüler.
 - » Bir kuş sesi **gelir** dudaklarından.
 - » Heyecandan daha sınava girmeden **unuttum** bütün bildiklerimi.
 - » Günü geldiğinde **anlayacaksın** ne demek istediğimi.
 - » **Geçmez günlerimin sessiz avuntusudur** avuçlarımdaki busen.
 - » Bir dost **gerek** beni bu diyardan alıp götürecektir.
 - ("götürecek" teki "-ecek" sıfat-fiil ekidir, fiilimsi ek fiil olmadığı için yüklem değildir. Yüklem "gerek" sözcüğüdür çünkü "gerek(tir)"de -tir ek fiilini almıştır fakat bu sözcükten düşerek cümlede gösterilmemiştir.)
- Yukarıdaki cümlelerde yüklem sonda değildir. Sonda olmadığı için de bu cümleler devrik cümledir.

*Yüklemi olan ama yüklemi yazılmayıp yüklem için okuyucunun, zihninde tamamlaması beklenen cümledir.

*Eksilteli cümlelerde yüklem söylenmediği için anlam tamamlanmamıştır.

*Eksilteli cümlelerin sonunda genellikle üç nokta (...) bulunur.

Örnekler:

- » Senin yanında ne dert, ne tasa... cümlesinde yüklem yoktur ve sonunda üç nokta vardır. Bu cümlenin tamamlanması için sonuna "var" yükleminden getirmemiz gerekiyor. Bu cümlede yüklem eksik olduğu için eksilteli cümledir.
- » Önümüzde göz alabildiğine bir kumsal... Yüklemi yazılmayan bu cümlenin sonuna "uzanıyor, duruyor, var" gibi sözleri yüklem olarak getirebildiğimiz için bu cümle, eksilteli bir cümledir.
- » Dağın tepesine çıktığınızda karşınızda uçsuz bucaksız bir ova...(var,bulunuyor vb.)
- » Günün sonunda bir çay molası...(verdik vb.)
- » Denizin tam ortasında Adalar'a doğru nazlı nazlı yol alan vapurlar... (var)
- » Kız beşikte çeyiz sandıkta.... (olmalı)
- » Düğün el ile, harman yel ile... (olur)

C-ANLAMINA GÖRE CÜMLELER

1-OLUMLU CÜMLE:

2-OLUMSUZ CÜMLE:

3-SORU CÜMLESİ:

4-EMİR CÜMLESİ:

Olumlu cümleler, yüklemde belirtilen yargının meydana geldiğini, gerçekleştiğini, olumlu yönde sonuçlandığını ya da sonuçlanacağını, söz konusu olan varlığın, kavramın mevcut olduğunu ifade eden cümlelerdir
ÖRNEKLER: » Kırtasiyeden kalem **aldı**.
cümlesinde “alma” eyleminin yapıldığı bildirilmiştir. Bu cümlede yargı gerçekleşmiştir. Bu nedenle cümle anlamına göre olumludur.

» Bugün hava **güzeldi**.
cümlesinde ise eylem söz konusu değildir. Burada yapma değil de olma söz konusudur. Bu cümlede yargının olumluluğu isim cümlesiyle ifade edilmiştir.

» Takip edildiğini anlayınca hızlı hızlı yürümeye **başladı**.

» Gelecek hafta uzun bir yolculuğa **çıkacağız**.

» Belediyenin açtığı çukur, ağzına kadar suyla **doluydu**.

» Kardeşim sessiz sakın, kendi halinde **biridir**.

NOT: Cümlede belirtilen durum veya davranış çirkin, rahatsız edici ya da uygunsuz bir anlama gelen sözcüklerden oluşa bile, cümledeki yargı meydana gelmişse bu cümle olumlu bir cümledir.

Örnekler:

» Göz göre göre ona yalan söylüyorsun. (Yalan söylemek= Olumsuz bir durum ancak söyleme eylemi gerçekleştiği için cümle olumludur.)

» Bir araya geldiklerinde **arkamdan konuşuyorlarmış**.

(arkadan konuşmak eylemi gerçekleşmiş-olumlu c.)

» Bu adam geçen sene de hırsızlık **yapmıştı**. (olumlu c.)

» Her geçen gün daha da **kötü oluyorum**. (olumlu c.)

NOT: Bazı cümleler, yüklemde ya da herhangi bir ögesinde olumsuzluk bildiren bir ek veya sözcük **bulundurduğu halde** anlamca yargının gerçekleştiğini, olumlu yönde olduğunu kasteder. Bu tip cümlelere “**biçimce olumsuz, anlamca olumlu**”, cümleler diyebiliriz. Buradaki “biçim” kelimesi, cümlelerin kuruluş yönünü, yapısını, şeklini karşılamaktadır.

Örnekler: » Anlamaz mı, ne zekidir o! (anlar)

» Boğazın manzarası hoşuma gitmedi **değil**(hoşuma gitti)

» Onun arkamdan konuştuğundan haberim **yok değil**.

(haberim var)

» Senin bu tavırlarına kızmıyor **değilim**. (kızıyorum)

» Hayattaki beklentilerime ulaşamayacağı mı sanıyorsun? (ulaşacağım)

» Bir de ne göreyim, Erkan malzemeleri alıp gelmemiş mi? (gelmiş)

Olumsuz cümleler, yüklemde belirtilen yargının meydana gelmediğini, gerçekleşmediğini, olumsuz yönde sonuçlandığını ya da sonuçlanacağını, sözü edilen kavramın mevcut olmadığını ifade eden cümlelerdir.

****Olumsuz cümlelerin yüklemde olumsuzluk bildiren “-ma, -me, -maz, -mez, -sız, -siz, -suz, -süz” eki veya “yok, değil” gibi olumsuzluk ifade eden sözcükler genellikle yer alır.**

Örnekler:

» Bugün hava **güzel değildi**.

cümlesinde eylem yoktur. Bu cümlede olumsuzluk “değil” sözcüğü ile yapılmıştır. Cümlede sözü edilen yargının bulunmadığı anlatıldığı için cümle olumsuzdur.

» Bu yemek çok **tuzsuz**.

cümlesinde “-suz” eki, “tuz”un olmadığını belirtmek için kullanılmıştır. Bu nedenle cümle olumsuzdur.

» Bu kitap bende **yok**.

cümlesinde “yok” sözcüğü sözü edilen nesnenin (kitap) olmadığını belirtmektedir. Öyleyse bu cümle olumsuzdur.

» Depremi vurduğu bu şehirde artık uzun **binalar yok**.

» Herkesle aynı şeyleri **düşünecek değilim**.

» **Bakma** onun böyle sitemli konuştuğuna.

» Bir daha kapıyı çalmadan içeri **girmeyin**.

» Aldığın kazak sıcak suda **yikanmaz**.

» Bazı şeylerin önüne **geçemezsiniz**.

NOT: Bazı cümleler, olumsuzluk bildiren ek ya da sözcük **almadığı halde**, anlam bakımından yargının gerçekleşmediğini, gerçekleşmeyeceğini, sözü edilen kavramın bulunmadığını kasteder. Böyle cümlelere de “**biçimce olumlu, anlamca olumsuz**” cümleler denilmektedir.

Örnekler: » Bu söylediğin de laf mı şimdi. (laf değil)

» Ne sen Leyla’sın ne de ben Mecnun. (Sen Leyla değilsin, ben de Mecnun değilim)

» Kim sever bu kadar tatsız çorbayı! (kimse sevmez)

» Verilen işleri zamanında bitireceğini mi sanıyorsunuz? (bitiremez)

» Duyduklarım karşısında artık sana nasıl güvenebilirim? (güvenemem)

» Bu soğukta kabansız dışarı çıkılır mı hiç! (çıkılmaz)

» Sorunlara çözüm bulabilecek kadar donanımlı biri ne gezer! (donanımlı biri yok)

*Soru cümleleri, merak edilen bir durumu, bilgiyi veya giderilmek istenen bir kuşkuyla, soru anlamı olan çeşitli sözcükler yardımıyla öğrenmeyi amaçlayan; ya da bu soru sözcükleri yardımıyla bir isteği bir duyguyu anlatan cümlelerdir.

***Soru anlamı şunlarla sağlanabilir:**

Soru edatı= “mı, mi, mu, mü”

Soru sıfatı= “nasıl, hangi, kaç, kaçınıcı, kaçar, kaçta kaç, ne, ne kadar,”

Soru zamiri= “kim, kimi, kime, kimde, kimden, ne, neyi, neye, neyde, neyden, nere, nereyi, nereye, nerede, nereden kaç, kaçımız, kaçınız, kimler, neler, hangisi, hangileri, hangimiz”

Soru zarfı= “nasıl, niçin, neden, niye, ne, ne zaman, ne kadar”

Örnekler: » Sınav **kaçta** başlayacak? cümlesinde soru anlamı vardır. Bu cümlede “sınavın başlama saati” sorulmuştur.

» Bu soruyu **kim** çözebilir?

cümlesinde soru anlamı vardır. “Kim” sözcüğü ile soruyu çözecek kişi öğrenilmek istenmiştir.

» Bu kitabı Ali **mi** getirdi?

cümlesinde “mi” soru eki ile kitabı getiren kişi sorulmaktadır.

UYARI: Bir cümlelerin soru cümlesi olabilmesi için, içinde soru anlamı kazandıran sözcüklerin olması yeterli değildir. Önemli olan, o cümleyi okuduğumuzda cevap verme ihtiyacı hissetmemizdir.

Örnek

» Oraya **nasıl** gideceğimi bilmiyorum.

Bu cümlede “nasıl” soru zarfı var; ama cümle, soru cümlesi **değil**. Çünkü bu yargı sonunda cevap verme ihtiyacı hissetmiyoruz.

» Bu değirmenin suyunun nereden geldiği

anlaşıldı. (**Soru cümlesi**)

» Bana neden böyle davrandığını anlamıyorum.

» Kime baksam yüzünde bir parça sen varsın anne.

» Gelir mi gelmez mi bilmem ama başı dertte değildir umarım.

*Ünlem cümleleri, “sevinç, üzüntü, korku, şaşkınlık, acıma, kızgınlık, hüznün, hayıflanma, coşkunluk, tehdit, seslenme vb.” duyguları vurgu/tonlama ve bazı kelimelerin de yardımıyla etkili şekilde ifade etmeye yarayan cümlelerdir.

* Ünlem cümlelerinin sonuna ünlem işareti konulur.

Örnekler:

» «**A**, sen yine mi geldin?» cümlesinde şaşma,

» «**Aman** çukura düşmeyelim!” cümlesinde uyarma,

» «**Yazık**, çocuk annesiz kalmış!” cümlesinde acıma,

» «**Vah vah**, bu yaşında başına gelene bak çocuğun!” cümlesinde üzülmeye,

» «**Oğlum**, şu kitabı getirsene!” cümlesinde seslenme ile ünlem sağlanmıştır.

- Neydi o ses öyle!
- Harika bir fikir geldi aklıma!
- Off yine başıma ağrı girdi!
- Hey inşaat alanına dikkat et!
- Eyvah babam da gelecekmış!
- Ne kadar da güzel bir bebek bu!
- Oraya gitmene izin vermiyorum!
- İmdat! Düşüyorum!

D- YAPISINA GÖRE CÜMLELER

Cümleler yapılarına göre basit, birleşik, sıralı ve bağlı olmak üzere dörde ayrılır. Bu konuyu daha iyi anlamak için “temel cümle” ve “yan cümle” kavramlarına açıklık getirmekte yarar var.

» **TEMEL CÜMLE:** Birleşik cümlelerde asıl yargıyı bildiren, yardımcı yargıları sonuca bağlayan cümledir. Temel cümle çekimli fiil ya da ek fiil almış isim soylu sözcüktür. Daha öz bir ifadeyle temel cümle yüklemidir.

ÖRNEKLER:» Sokakta kartopu oynadık. cümlesinde “oynadık” yüklemi temel cümledir.

» Ümit, fakirin ekmeğidir. cümlesinde “fakirin ekmeği” yüklemi temel cümledir.

» **YAN CÜMLECİK:** Tam bir yargı bildirmeyen, temel cümlelerin ögesi olarak görev yapan söz ya da söz öbeklerine yan cümlecik denir.

Yan cümlecik şunlardan oluşabilir: -Fiilimsi / -ki bağlacı almış sözcük / -“se, -sa” şart kipi ile çekimlenmiş sözcük

ÖRNEKLER: » Minareyi çalan kılıfını hazırlar. (cümlesinde “minareyi çalan” sözleri yan cümleciktir. Sıfat – fiille kurulan bu yan cümlecik, temel cümlelerin (hazırlar) öznesi görevinde kullanılmıştır.)

yan c. (özne) temel c. (yüklem)

» Hava soğursa paltonu giy. (cümlesinde “soğursa” sözü yan cümleciktir. Çekimli fiil ile kurulan bu yan cümlecik, temel cümlelerin zarf tümleci görevindedir)

yan cüm. temel cüm.

1-BASİT CÜMLE (TEK YÜKLEMLİ CÜMLE)

Tek bir durumu, tek bir duyguyu düşünceyi, tek bir yargıyı anlatan ve bunu da tek bir yüklem ile sağlayan cümlelere “basit cümle” denir.

***Basit cümlelerde yüklem haricinde şunlar yer almaz:**

-İkinci bir yüklem (ek fiil ya da kip ekleriyle çekimlenmiş bir sözcük)

-Fiilimsi

-ki bağlacı

-“se, -sa” şart kipi ile çekimlenmiş sözcük

Örnekler:

» Çömlekçi suyu saksıdan içer.

cümlesi yapısına göre basit cümledir. Çünkü bu cümle tek yargı bildirmekte ve tek cümleden oluşmaktadır.

» Akıl için yol birdir.

cümlesi yapısına göre basittir. Bu cümle yüklemi isim soylu olduğu hâlde tek yargı bildirmektedir.

Bu nedenle yapıca basittir.

» Yarın hava daha güzel olacaktı.

» Meydandaki kuru kalabalık bizi iyiden iyiye bunalıttı.

» Güzelim saçları genç yaşta döküldü.

» Bu hafta sonu için günü birlik bir gezi planladık.

UYARI: Basit cümle demek “kısa cümle” demek değildir. Yukarıda belirttiğimiz kriterlere uygun uzun cümleler de basit cümle olarak nitelendirilir.

Örnekler:

2-BİRLEŞİK CÜMLE (YAN CÜMLESİ BULUNAN TEK YÜKLEMLİ CÜMLE)

Tek bir yüklemi ve bu yüklemle bağlı en az bir yan cümleciği bulunan cümlelere birleşik cümle denir. Kendi arasında dörde ayrılırlar.

Yan cümlecik şunlardan oluşabilir: -Fiilimsi / -ki bağlacı almış sözcük / -“se, -sa” şart kipi ile çekimlenmiş sözcük

1. GİRİŞİK BİRLEŞİK CÜMLE (FİİLİMSİ BULUNAN CÜMLE)

*İçinde fiilimsi (isim fiil, sıfat fiil, zarf fiil) bulunan cümlelere “girişik birleşik cümle” denir.

*Fiilimsinin bulunduğu söz öbeği yan cümlecik, asıl yüklem bulduğu bölüm ise temel cümle olur.

*Cümlede ne kadar fiilimsi varsa o kadar yan cümlecik bulunur.

Örnekler:

» Son gülen iyi güler.

yan c. (özne) temel c. (yüklem)

cümlesinde “son gülen” sıfat-fiille kurulmuş bir yan cümledir. Bu yan cümle temel cümlelerin (yüklem) öznesi görevinde kullanılmıştır.

» Gülmekten hiç hoşlanmaz.

yan c. (isim fiil/d.tüml.)/temel c. (yüklem)

cümlesinde “gülmekten” isim-fiille kurulmuş bir yan cümledir. Bu yan cümle temel cümlelerin dolaylı tümleci görevinde kullanılmıştır.

» Benimle görüşmeden sakın bir şey yapmayın.

yan c. (zarf.t.) temel c. (yüklem)

cümlesinde “görüşmeden” zarf-fiille kurulmuş bir yan cümledir. Bu yan cümle temel cümlelerin zarf tümleci görevinde kullanılmıştır.

» Koşarak gelirken düşün dizini incitmiş.

yan c. yan c. yan c. temel cümle

cümlesinin yüklemi “incitmiş” sözcüğüdür. Cümlede bulunan

2. Kİ'Lİ BİRLEŞİK CÜMLE (İLGİ CÜMLESİ)

*Kendisinden önce gelen temel cümle ile kendisinden sonra gelen yan cümleyi birbirine bağlayan “ki” bağlacıyla oluşturulmuş cümleler.

Örnekler:

» Görüyorum ki ders çalışıyorsun.

temel cümle yan cümle

Ki'li birleşik cümleler Türkçenin söz dizimine uygun değildir. Bu cümleyi şu şekilde Türkçe söz dizimine uydurabiliriz:

» “Ders çalıştığını görüyorum.”

yan cümle temel cümle

(nesne) (yüklem)

» Biliyorum ki pişman olacaksınız.

Temel C. / Yan C.

Pişman olacağını biliyorum. (Türkçe cümle yapısına uygun hali)

» Duydum ki unutmuşsun gözlerimin rengini.

Temel C. / Yan C.

Gözlerimin rengini unuttuğumu

duydum. (Türkçe cümle yapısına uygun hali)

» İtiraf etmeliyim ki ona doğruları söylemedim.

Temel C. / Yan C.

Ona hiç doğruları söylemediğimi itiraf etmeliyim. (Türkçe cümle yapısına uygun hali)

4- İÇ İÇE BİRLEŞİK CÜMLE

3. ŞARTLI BİRLEŞİK CÜMLE

Birleşik cümlelerde, yan cümlecik temel cümleye şart anlamı katarak bağlanmışsa, bu tür cümlelere şartlı birleşik cümle denir. Şartlı birleşik cümlelerde yan cümlecik sadece “-se, -sa” ekiyle oluşturulur.

Örnek

» Beni dikkatli dinlerseniz konuyu anlarsınız.

yan cümle temel cümle
cümlesinde “anlarsınız” temel cümledir. Bu temel cümlelerin oluşumunu bir şarta bağlayan “dinlerseniz” sözleri ise yan cümledir. Öyleyse bu cümle yapısına göre şartlı birleşik cümledir.

» Kardeşin uyarırsa beni uyardırmaz.

yan cümle temel c. (yüklem)

cümlesinde “uyarma” yüklem, yani temel cümledir.

Bu temel cümledeki yargının oluşmasını bir koşul bağlayan “uyarırsa” sözü ise yan cümledir. Bu nedenle cümle, yapıca şartlı birleşik cümledir.

» Hava sıcak olursa camları açarız.

Yan C. Temel C.

» Bu kadar hızlı gidersen kaza yapabiliriz.

Yan C. Temel C.

<p>» Caddenin bitimindeki marangozda, semtin en yaşlı esnafı Hasan Amca büyük bir azimle işini yapıyordu. (Basit cümle)</p> <p>» Fabrika atıkları, kanalizasyon suları ve kimyasal atıklar, akarsuların ve göllerin kirliliği ile birlikte çok sayıda sağlık sorununu da beraberinde getirmektedir. (Basit cümle)</p>	<p>“koşarak”, “gelirken” ve “düşüp” sözcüklerinin her biri zarf-fiildir. Bu yüzden bu cümlede üç tane yan cümle bulunmaktadır.</p> <p>» Üç yaşına <u>gelince</u> / okumayı öğrenmişti.</p> <p>Yan C. (Zarf Fiil Eki) Temel C.</p> <p>(Yan cümle, temel cümlelerin zarf tümleci görevinde kullanılmıştır)</p>	<p>İki cümlelerin iç içe geçmesiyle oluşmuş cümlelerdir, başka bir deyişle bir cümlelerin, başka bir cümle içinde yer aldığı cümlelere “iç içe birleşik cümle” denir. Tek başına bir yargıya sahip olan temel cümle ile onun ögesi konumundaki başka bir yargıya sahip cümle iç içe geçerek bu tür cümleleri oluşturur. İç içe birleşik cümlelerde temel cümlelerin yüklemi genellikle “demek, sanmak, zannetmek, farz etmek, bilmek, görmek, görünmek, düşünmek” fiillerinin çekimli şeklidir.</p> <p><u>Birazdan geliyorum, dedi.</u> <u>Adalet her zaman eşitlik demek değildir, diye belirtti.</u></p> <p>Yan C. Temel C. Yan C. Temel C.</p> <p>Atatürk, “<u>Yurtta sulh, cihanda sulh</u>” ilkesini benimsemiştir. (Altı çizili; yan c., kalın yazılan temel.c.)</p>
---	--	---

3-SIRALI CÜMLE(BİRDEN ÇOK YÜKLEMLİ CÜMLE)	4. BAĞLI CÜMLE(BAĞLACI OLAN CÜMLE)
<p>**Birden fazla cümlelerin anlamsal bir bütünlük içinde sıralanarak oluşturulduğu cümlelerdir. Aralarındaki anlam ilişkisi, ortak cümle, ortak kip, şahıs ekleri vb unsurlarla pekiştirilir.</p> <p>**Sıralı cümleler, birbirinden virgül (,) veya noktalı virgülle (;) ayrılır.</p> <p>**Sıralı cümlelerde birden fazla yüklem bulunur.</p> <p>Örnek</p> <p>» Demir <u>ıslanmaz</u>, deli <u>uslanmaz</u>. cümlesi “ıslanmaz” ve “uslanmaz” yüklemelerinden oluşmuştur. Bu yüklemeler virgülle birbirine bağlandığı için sıralı cümledir.</p> <p>» <u>Güvenme</u> dostuna, saman <u>doldurur</u> postuna. cümlesi “güvenme” ve “doldurur” yüklemelerinden oluşmuştur. Bu iki yüklem birbirine virgülle bağlandığı için sıralı cümledir.</p> <p>» Ağaca <u>dayanma</u>, <u>kurur</u>: adama <u>dayanma</u>, <u>ölür</u>. cümlesi de sıralı cümledir.</p> <p>**Sıralı cümleler kendi içinde bağımlı sıralı ve bağımsız sıralı olmak üzere ikiye ayrılır:</p>	<p>**iki veya daha fazla cümlelerin “ile, ve, ama, fakat, lakin, çünkü, yalnız, meğer, veya, halbuki ne...ne..., hem...hem...” gibi bağlaçlarla birbirine bağlandığı cümlelerdir.</p> <p>**Bağlı cümleler birbirlerine anlamca bağlı olsalar da yüklemeleri, özneleri ya da diğer öğeleri farklılık gösterebilir.</p> <p>**Bağlı cümlelerde cümleler arasında ortak öğe olabilir ya da cümleler arasında hiçbir öğe ortaklığı olmayabilir.</p> <p>ÖNEMLİ: Bağlı cümle ile sıralı cümle arasındaki fark, cümleleri ayırırken kullanılan unsurlardır. Bağlı cümlelerde bağlaçlar, sıralı cümlelerde ise virgül veya noktalı virgül kullanılır.</p> <p>Örnekler: Aşağıdaki cümlelerde koyu yazılanlar sözcükler yüklemidir. Altı çizili sözcükler ise bağlaçtır.</p> <p>» <u>Hem çalışıyorum hem okuyorum.</u> cümlesi “hem... hem...” bağlacı “çalışıyorum” ve “okuyorum” yüklemelerini birbirine</p>
A)BAĞIMLI SIRALI CÜMLE	b)BAĞIMSIZ SIRALI CÜMLE

****Sıralı cümlelerde herhangi bir öge ortaklığı varsa, böyle cümlelere bağımlı sıralı cümle denir.**

*Sıralı cümlelerde birden fazla öge ortak olarak kullanılabilir.

Örnekler:Aşağıdaki cümlelerde koyu yazılan sözcükler ortak öğeler, altı çizili sözcükler ise yüklemlerdir.

» Bir söyle, iki dinle. (Gizli özne: **Sen**)

(Özneler ortak)

– Sen bir söyle.

– Sen iki dinle.

» Babam **Bursa'ya gitti**, biz de gideceğiz.(Dolaylı tüm. ortak **dol. tüml.** yüklem yüklem)

– Babam Bursa'ya gitti.

– Biz de Bursa'ya gideceğiz.

» **Doktor** geldi efendimiz; yatağınıza bekliyorlar.(B.lı Sır. Cü.)

1. cümle: Doktor geldi efendimiz. (kim geldi = doktor)

2.cümle: Yatağınıza bekliyorlar. (kim bekliyor = doktor)

Ortak Öge: Özne (Doktor)

» **Annesi** buraya kadar geldi, oğlunu sordu. (Bağımlı Sıralı Cümle – Ortak Öge Özne)

» **Bu albümü** Türkiye'de çıkardı, sattı. (Bağımlı Sıralı Cümle – Ortak Öge Nesne)

» **Murat** her pazartesi bize gelir, perşembe dönerdi. (Bağımlı Sıralı Cümle – Ortak Öge Özne)

» **Bu ihtiyar teyzeyi** herkes sever ve savardı. (Bağımlı Sıralı Cümle – Ortak Öge Belirtili Nesne)

» **Yarın** toplantı yapılacakmış, yeni başkan belirlenecekmiş. (Bağımlı Sıralı Cümle-Otak Öge Zarf Tümleci)

»**Ali orada görülmüş**, kameralara takılmış.(Bağımlı Sıralı Cümle – Ortak Öge Özne ve dolaylı tümleç)

****Sıralı cümlelerde herhangi bir öge ortaklığı yoksa, böyle cümlelere bağımsız sıralı cümle denir. Bu tür cümlelerde anlamca bir ortaklık söz konusudur.**

Örnek: Aşağıdaki cümlelerde koyu yazılanlar sözcükler yüklemidir.

» Bin dost az, bir düşman çok.

özne **yük.** özne **yük.**

» Dilin kemiği yok, bildiğini söyler.

özne **yük.** nesne **yük.**

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi iki cümlenin de ortak bir ögesi yok. Ama her cümle kendi içinde anlamca bir ilgi oluşturduğundan bu cümleler birbirine bağlanmış. Böyle cümleler sıralı bağımsız cümlelerdir.

» **Ben çalışıyordum**, **o eğleniyordu**. (Bağımsız Sıralı Cümle)

1. cümle: Ben çalışıyordum.

2.cümle: O eğleniyordu

Ortak Öge: -

» Koridorda dört kişi **vardı**; biri, bize doğru **yaklaştı**.

» Gel demesi **kolay**; ama git demesi **zordur**.

» Dün **öldü**, bugün **can veriyor**, yarın ise henüz **doğmadı**.

» İyi ağaç kolay **yetişmez**; rüzgâr ne kadar kuvvetli eserse ağaçlar da o kadar **sağlam olur**.

» Önce biz alışkanlıklarımızı **oluştururuz**, sonra da alış-

kanlıklarımız bizi **oluşturur**.

» **Dün tarihtir**, yarın **bilinmeyendir**, bugün **bir hediyedir**.

» Her işin başı **zamanlamadır**; bir işin ne zaman yapılacağı, nasıl yapılacağı kadar **önemlidir**.

Yukarıdaki cümlelerin öğeleri bulunacak olursa, cümleler arasında herhangi bir öge ortaklığı olmadığı fark edilir.

Yukarıda sıralanan cümlelerin tümü birer bağımsız sıralı cümle örneğidir.

bağladığı için bağlı cümledir.

» **Çok çalıştı**, **fakat başaramadı**.

cümlesinde “fakat” bağlacı “çalıştı” ve “başaramadı” yüklemelerini birbirine bağladığı için bu, bağlı cümledir.

» Akşam bize **geldiler** ama fazla **oturmadılar**.

cümlesi yapısına göre bağlı cümledir. Burada “ama” bağlacı iki cümleyi birbirine bağlamıştır.

» Manzara **güzeldi** ve hemen fotoğraf makinemi **kaptım**.

» Kitaplarla arası iyi değil **sanıyordum**, meğer tam bir kitap **kurduymuş**.

» Dışarı çıkarken montunu **almalısın**; cüenkü yağmur **yağacak**.

» Ölmek kaderde **var** lâkin vatandan ayrılışın ızdırabı **zor**.

» Bana ne diller **döktü** meğerse hepsi **yalanmış**

» Bu muammayı uzun boylu **düşündüm** de dikkatim hadisenin **vardı** derinliklerine.

UYARI: İçinde bağlaç bulunan her cümle bağlı cümle değildir. Çünkü bağlaçlar cümlenin özne, nesne gibi öğelerini de birbirine bağlayabilir. Bağlaçlar yüklemli birbirine bağlıyorsa orada bağlı cümle vardır.

Örnekler: Aşağıdaki cümlelerde koyu yazılanlar sözcükler yüklemidir. Eğik yazılan sözcükler bağlanan öğeler, altı çizili sözcükler ise bağlaçtır.

» Ne annesine ne babasına haber **vermiş**.

Bu, bağlı bir cümle değildir. Çünkü “ne... ne...” bağlacı yüklemli değil, dolaylı tümleçleri (annesine, babasına) birbirine bağlamıştır. Sonuçta bu cümle bir yüklemli olduğu için basit cümledir.

» Ne şiş ne kebab **yansın**.

özne yüklem

cümlesi de bağlı değil, basit yapılı bir cümledir. Çünkü şiş ve kebab özneleri bağlanmış yüklem de sadece bir tane ve bağlaçla bağlanmamış.

» *Osman'ı ve Ali'yi* yanımda **götürdüm**.

cümlesi de bağlı değil, basit yapılı bir cümledir. Çünkü *Osman'ı /Ali'yi* nesnelere bağlanmış yüklem de sadece bir tane ve bağlaçla bağlanmamış.